

STUDIE

GENEESMIDDELENGEBRUIK BIJ ADOLESCENTEN

Nemen jongeren te veel geneesmiddelen?

Een uitgave van de **Onafhankelijke Ziekenfondsen**

Lenniksebaan 788a - 1070 Brussel

T 02 778 92 11 - F 02 778 94 04

commu@mloz.be

—

Redactie > Güngör Karakaya

www.mloz.be

(©) Onafhankelijke Ziekenfondsen / Brussel, april 2018

(Ondernemingsnummer 411 766 483)

GENEESMIDDELENGEBRUIK BIJ ADOLESCENTEN

Nemen jongeren te veel geneesmiddelen?

Het doel van dit werk is om een analyse te maken van de terugbetaalde geneesmiddelen die het vaakst voorgeschreven én afgeleverd worden aan adolescenten tussen 12 en 18 jaar.

Jaarlijks gebruikte één op de twee adolescenten geneesmiddel en die terugbetaald werden door de verplichte verzekering

De studie is gebaseerd op de administratieve gegevens over de terugbetaling van de geneeskundige verstrekkingen door de Onafhankelijke Ziekenfondsen in de jaren 2013 en 2016. Geneesmiddelen die niet terugbetaald worden door de verplichte verzekering, werden dus buiten beschouwing gelaten.

Dankzij deze studie, kan ook worden nagegaan of er een significante evolutie is geweest in de laatste jaren, wat het geneesmiddelengebruik van adolescenten betreft. We zullen bijzondere aandacht besteden aan de geneesmiddelen die het vaakst gebruikt worden door deze laatste leeftijdscategorie.

01

GENEESMIDDELENGEBRUIK

In totaal waren in 2013 en 2016 respectievelijk 192.764 en 198.477 adolescenten tussen 12 en 18 jaar aangesloten bij de Onafhankelijke Ziekenfondsen (tabel 1). Jaarlijks gebruikte één op de twee adolescenten geneesmiddelen¹ die terugbetaald werden door de verplichte verzekering (56% in 2013 en 55,4% in 2016)². Wie geneesmiddelen gebruikt, gebruikt gemiddeld drie à vier verschillende geneesmiddelen, per jaar en gemiddeld werden aan die jongeren vijf à zes van geneesmiddelen afgeleverd, per jaar.

Tabel 1

	2013	2016	Relatieve schommeling tussen 2013 en 2016
Adolescenten die geneesmiddelen gebruiken	107.966	109.927	1,80%
Totale populatie van de adolescenten	192.764	198.477	3,00%
% gebruikers van geneesmiddelen	56,00%	55,40%	-1,00%
Gemiddeld aantal gebruikte geneesmiddelen	3,38	3,4	0,60%
Adolescenten die geneesmiddelen gebruiken	93,5	105,1	12,40%

Het gebruik van geneesmiddelen, terugbetaald door de verplichte verzekering bij adolescenten van 12 tot 18 jaar (MLOZ, 2013 et 2016)

Tijdens de bestudeerde periode daalde het percentage adolescenten dat ten minste één door de verplichte verzekering terugbetaald geneesmiddel gebruikte van 56% in 2013 tot 55,4% in 2016, terwijl het gemiddelde aantal door adolescenten gebruikte geneesmiddelen en de hoeveelheid (gemeten in DDD's³) tussen 2013 en 2016 steeg. De evolutie is vooral opvallend als we gaan kijken naar de volumes van de geneesmiddelen die gebruikt worden door de adolescenten, want dan stellen we een stijging vast van 12,4% in 3 jaar of 4%, per jaar.

Uit de cijfers van tabel 2 blijkt dat de terugbetaalde geneesmiddelen die het vaakst afgeleverd worden aan adolescenten antibiotica zijn. In 2013, heeft 31,4% van de adolescenten antibiotica gebruikt en gemiddeld werden 2,7 verpakkingen van

¹ Onder geneesmiddel, verstaan wij hier 1 verpakking of 1 doos van geneesmiddelen.

² Contraceptiva (d.w.z. de producten met een classificatie ATC G02 en G03), hebben wij niet meegenomen in onze studie.

³ Defined Daily Dose of gemiddelde dagelijkse dosis. De DDD's geven een idee van de evolutie van de hoeveelheid geneesmiddelen. Het aantal DDD's is een raming van het aantal behandelingsdagen, berekend volgens een gemiddelde dagelijkse posologie, bepaald door de Wereldgezondheidsorganisatie (WGO).

De volumes van de geneesmiddelen die gebruikt worden door de adolescenten, stijgen 12,4% in 3 jaar of 4%, per jaar

antibiotica afgeleverd tijdens dat jaar. Gemiddeld, werden die jongeren in het jaar 2013 behandeld met antibiotica gedurende 23 dagen. Tussen 2013 en 2016, daalde het aandeel van de adolescenten die antibiotica kregen met 30%, hoewel hun antibioticagebruik in termen van aflevering en behandelingsdagen niet verschillend is van dat in 2013. Uit tabel 2 blijkt ook dat antibiotica het enige geneesmiddel zijn waarvoor het aantal en het aandeel van de gebruikers in dalende lijn bleek te gaan tussen 2013 en 2016.

De tweede groep geneesmiddelen die het meest gebruikt wordt door adolescenten, is die van de niet-steroïde ontstekingsremmende middelen (NSAID's). Aan 1 adolescent op 5 werden gemiddeld 2 verpakkingen van deze geneesmiddelen afgeleverd gedurende 20 dagen in de loop van de jaren 2013 en 2016. Op de derde plaats staan de antihistaminica die gebruikt worden bij de behandeling van allergieën, urticaria, allergische rinitis of hooikoorts. Deze geneesmiddelen werden afgeleverd aan bijna 1 adolescent op 10 en werden gemiddeld gebruikt gedurende bijna 100 dagen, per jaar. Antiastmatica zijn de vierde meest gebruikte medicatie onder adolescenten. Ze werden in 2013 en 2016 afgeleverd aan respectievelijk 6,7% en 7,3% van de adolescenten en ze werden gemiddeld bijna 70 dagen per jaar gebruikt.

Niet-steroïde ontstekingsremmers (NSAID's), antihistaminica, antiastmatica, opiaatpijstillers en protonpompremmers waren de geneesmiddelengroepen die tussen 2013 en 2016 de grootste stijging kenden onder de geneesmiddelen die het meest gebruikt werden door adolescenten. Voor de andere categorieën van geneesmiddelen die door adolescenten worden gebruikt (psychostimulantia en noötropica, middelen ter bestrijding van acné, antihypertensiva, antidepressiva, aggregatieremmer, antipsychotica, anti-epileptica en hypoglycemische middelen) zien we tussen 2013 en 2016 geen significante verandering in het aandeel van de gebruikers.

Bij de geneesmiddelen die regelmatig gebruikt werden in de loop van het jaar, treffen wij het volgende aan:

- de hypoglycemische middelen die voorgesteld worden voor de behandeling van diabetes (gemiddeld twaalf verpakkingen per jaar voor een behandeling het hele jaar door)
- anti-epileptica (gemiddeld werden bijna 30 verpakkingen afgeleverd voor een behandeling van meer dan 200 dagen per jaar)
- psychostimulantia en noötropica, en meer in het bijzonder Rilatine, gebruikt bij de behandeling van een aandachtstekortstoornis met of zonder hyperactiviteit (gemiddeld werden meer dan 15 verpakkingen afgeleverd voor een behandeling van bijna 200 dagen per jaar)
- antidepressiva (gemiddeld werden bijna 13 verpakkingen afgeleverd voor een behandeling van 139 à 169 dagen per jaar)
- antipsychotica voorgesteld voor de behandeling van schizofrenie en andere psychiatrische aandoeningen (gemiddeld werden 24 tot 27 verpakkingen afgeleverd voor een behandeling van 101 dagen in 2013 en 116 dagen in 2016)
- antihistaminica gebruikt bij de behandeling van allergieën, urticaria, allergische rinitis of hooikoorts (gemiddeld werden bijna 2 verpakkingen afgeleverd voor een behandeling van 90 tot 98 dagen per jaar).

De terugbetaalde geneesmiddelen die het vaakst afgeleverd worden aan adolescenten zijn antibiotica

Tabel 2

Geneesmiddelen die vaak gebruikt werden door adolescenten van 12 tot 18 jaar (MLOZ, 2013 en 2016)

ATC-code	2013				2016				Type	Toepassing
	Aantal adolescenten	% adolescenten	Aflevering gemiddeld	Gemiddelde dag (DDD)	Aantal adolescenten	% adolescenten	Aflevering gemiddeld	Gemiddelde dag (DDD)		
J01	60.582	31,40%	2,7	23,4	59.471	30,00%	2,6	23,3	antibioticum	bacteriële infectie (systemisch gebruik)
M01A	35.293	18,30%	2,1	20,1	37.907	19,10%	2,2	20,1	niet-steroïde ontstekingsremmer	ontsteking, reuma
R06A	16.938	8,80%	1,8	90,3	19.139	9,60%	1,9	98,1	antihistaminicum	allergie, hooikoorts, urticaria, allergische rinitis
R03BA01, R03BA02, R03BA05, R03AK06, R03AK07, R03AK08, R03AK10, R03AK11, R03AK12, R03AC02, R03AL01, R03AK03, R03AK04, R03BB01, R03AL02, A01AB09, A07AA02 *	12.864	6,70%	2,9	64,1	14.394	7,30%	2,9	69,9	astmamedicijn	astma
N02B	12.125	6,30%	3	5,8	12.937	6,50%	2,8	5	pijnstiller	pijn
A02B	8.370	4,30%	2,8	53,9	9.273	4,70%	2,6	59,9	protonpompremmer	maagzweeraandoening en reflux
N02A	7.504	3,90%	2,7	3	8.582	4,30%	2,5	3,4	opioïde pijnstillers	pijn
N06B	3.529	1,80%	15,3	176,9	3.775	1,90%	16,2	191,3	psychostimulantia en nootropen	aandachtstekort of -stoornis/hyperactiviteit
D10B	3.507	1,80%	3,6	84,9	3.569	1,80%	3,8	87,2	middel ter bestrijding van acné	acné
C02, C03, C07, C08, C09	2.290	1,20%	3,9	52	2.584	1,30%	3,2	46,3	antihypertensivum	hoge bloeddruk
N06A	1.997	1,00%	12,8	139	2.148	1,10%	13	169	antidepressivum	depressie
B01	1.987	1,00%	10,9	40	2.152	1,10%	6,8	39	aggregatieremmer	risico van een trombose
N05A	1.865	1,00%	24,5	101,8	2.015	1,00%	26,9	116,8	antipsychoticum	Schizofrenie en andere psychotische ziektes
N03A	1.060	0,50%	28,6	213	1.124	0,60%	32,1	222	Anti-epilepticum	epilepsie
A10	925	0,50%	12,3	365	975	0,50%	12,9	365	Bloedsuikerverlagend geneesmiddel	diabetes

* Behalve CNK: 2548014, 2547941, 391292, 1204692, 1732593, 1739093, 2886661, 2886653, 2870582, 2870574, 3026200, 3026218, 3116316, 3116308, 1424258

Laten we nu eens kijken welke medicijnen (of moleculen) het meest gebruikt worden door adolescenten (Tabel 3). Zoals we kunnen zien, zijn de 30 meest gebruikte farmaceutische producten bij adolescenten: antibiotica, niet-steroïde ontstekingsremmende geneesmiddelen (NSAID's), antihistaminica en antiastmatica.

Het antibioticum amoxicilline (behandeling van bacteriële infecties met gevoelige kiemen) en ibuprofen (niet-steroïde ontstekingsremmer voorgesteld in geval van koorts, pijn of ontsteking) zijn de twee geneesmiddelen die het meest gebruikt worden door adolescenten. Het eerste geneesmiddel werd in 2016 gebruikt door 1 op 5 adolescenten, het tweede door 1 op 7 adolescenten. Deze twee geneesmiddelen werden in 2016 gemiddeld 20 dagen gebruikt.

Ze werden gevolgd door mometason (behandeling van allergische rinitis of sinusitis), paracetamol (de werkzame stof in vele koortswerende analgetica), propofol (algemene verdoving), azitromycine (een antibioticum voor de behandeling van ontstekingen van de luchtwegen, de weke delen en genito-urinaire infecties) en diclofenac (een niet-steroïde ontstekingsremmer voor gewrichtspijn).

De overblijvende medicijnen werden gebruikt door minder dan 1 op 25 adolescenten (<4%). Onder deze andere geneesmiddelen, kunnen wij Rilatine (behandeling van aandachtsstoornissen met of zonder hyperactiviteit) citeren; dit middel heeft als bijzonderheid dat het het langst gebruikte medicijn was in 2016 in de rangschikking van de 30 geneesmiddelen die het vaakst gebruikt werden door adolescenten. Het middel werd gebruikt door 1,9% van de adolescenten met een gemiddelde duur van 191 dagen in het jaar 2016. We merken ook op dat 1,7% van de adolescenten Montelukast gebruikt omwille van mild tot matig persistente astma, onvoldoende onder controle gehouden door inhalatiecorticosteroïdentherapie, en bij wie onmiddellijk werkende, kortdurende bèta-2-mimetica "op aanvraag" onvoldoende klinische astmabeheersing bieden.

De tweede groep geneesmiddelen die het meest gebruikt wordt door adolescenten, is die van de niet-steroïde ontstekingsremmende middelen (NSAID's).

Tabel 3

De 30 geneesmiddelen die het vaakst gebruikt worden door adolescenten tussen 12 en 18 jaar (MLOZ, 2016)

ATC-code	Naam molecuul/ actieve stof	Aantal adolescenten	% adolescenten	Aflevering gemiddeld	Gemiddelde dag (DDD)	Type	Aanwijzing
M01AE01	Ibuprofène	27.467	13,80%	1,4	17.3	propionzuurderivaten	werkzaam bestanddeel van een NSAID-geneesmiddel: gebruikt tegen koorts, pijn, ontsteking
J01CA04	Amoxicilline	24.535	12,40%	1,3	18.2	antibioticum	behandeling van bacteriële infecties met gevoelige ziektekiemen
J01CR02	Amoxicilline et inhibiteur de l'enzyme	15.478	7,80%	2,1	17.2	antibioticum	behandeling van bacteriële infecties met gevoelige ziektekiemen
B05BB01	Électrolyte sanguin	15.429	7,80%	4,1	4.1	oplossingen die de elektrolytische balans wijzigen	
R01AD09	Mométasone	13.311	6,70%	1,5	73.9	(inhalatie van) corticosteroiden	allergische rinitis, rinosinusitis
N02BE01	Paracétamol	12.908	6,50%	2,8	4.9	aniliden	werkzame stof (geneesmiddel) in vele pijnstillers en antipyretica (koortswerende middelen)
N01AX10	Propofol	10.969	5,50%	1,4	2.4	middelen voor algemene verdoving	gebruikt bij de inductie en het onderhouden van algehele anesthesie en sedatie van patiënten onder ventilatie in reanimatieafdelingen
J01FA10	Azithromycine	9.415	4,70%	1,3	9.2	macroliden (antibioticum)	behandeling van ontstekingen van de luchtwegen, de weke delen en genito-urinaire infecties
M01AB05	Diclofénac	8.354	4,20%	1,7	14.4	azijnzuur en derivaten daarvan	niet-steroïde ontstekingsremmende medicamenten (NSAID's) gebruikt bij gewrichtspijn
N01AB08	Sévoflurane	7.932	3,90%	32,7	0.1	gehalogeneerde koolwaterstoffen	gebruikt voor de inductie en het onderhoud van algehele anesthesie
N02AX02	Tramadol	7.167	3,60%	2,3	2.6	opiaten	pijnstillend, morfinereceptoragonisten
H02AB04	Méthylprednisolone	6.607	3,30%	1,6	28.3	glucocorticoïden	ontstekingsremmende behandeling (allergieën...) en bij bloedaandoeningen
R06AX27	Desloratadine	6.331	3,20%	1,6	96.7	antihistaminica voor systemisch gebruik	aangewezen voor allergische rinitis, urticaria
R03AC02	Salbutamol	5746	2,90%	2,3	41.4	kortwerkende bronchodilatator	gebruikt bij de verlichting van bronchospasmen bij aandoeningen zoals astma
M01AB15	Kétorolac	5341	2,70%	4,1	1.4	azijnzuur en derivaten daarvan	niet-steroïde ontstekingsremmer (NSAID)
N01AH03	Sufentanil	5.227	2,60%	1,4	1.4	opioïde verdovingsmiddelen	gebruikt bij anesthesie en reanimatie voor het verkrijgen van diepe analgesie
A03FA05	Alizapride	4.853	2,40%	2,3	0.8	anti-emetica uit de klasse van de neuroleptica	symptomatische behandeling van misselijkheid en braken

Tabel 3

De 30 geneesmiddelen die het vaakst gebruikt worden door adolescenten tussen 12 en 18 jaar (MLOZ, 2016)

ATC-code	Naam molecuule/ actieve stof	Aantal adolescenten	% adolescenten	Aflevering gemiddeld	Gemiddelde dag (DDD)	Type	Aanwijzing
R06AE09	Lévocétirizine	4.486	2,30%	1,8	81.9	piperazinederivaten	behandeling van allergieën, hooikoorts, angio-oedeem
J01AA04	Lymécycline	4.334	2,20%	2	51.7	antibioticamolecule	ontstekingsremmende behandeling (allergieën...) en bij bloedaandoeningen
J01FA09	Clarithromycine	4.186	2,10%	1,5	15.4	macroliden (antibioticum)	behandeling van ontstekingen van de luchtwegen, de weke delen en genito-urinaire infecties
R06AE07	Cétirizine	4.119	2,10%	1,7	71.6	piperazinederivaten	behandeling van allergieën, hooikoorts, angio-oedeem
M03AC09	Bromure de rocuronium	3.993	2,00%	1,1	0.6	andere quaternaire ammoniums	algemeen anestheticum dat de tracheale intubatie tijdens de routinematige inductie vergemakkelijkt en voor spierontspanning zorgt
N06BA04	Rilatine	3.768	1,90%	16,3	191.3	centrale sympathicomimetica	indicatie is aandachtstekortstoornis met of zonder hyperactiviteit (ADHD), en in tweede instantie de behandeling van narcolepsie of hypersomnie
A02BC02	Pantoprazole	3.765	1,90%	2,4	48.7	protonpompremmers	behandeling van twaalfvingerige darm- of maagzweren, sommige slokdarmontstekingen, besmettingen met <i>Helicobacter pylori</i>
D10BA01	Isotrétinoïne	3.569	1,80%	3,8	87.2	retinoïden voor de behandeling van acné	acnébehandeling
R01AD12	Furoate de fluticasone	3.391	1,70%	1,9	55.6	(inhalatie van) corticosteroïden	allergische rinitis, rinosinusitis
B05BB02	Électrolytes avec hydrates de carbone	3.337	1,70%	2,7	2.6	oplossingen die de elektrolytische balans wijzigen	
R03DC03	Montélukast	3.321	1,70%	2,1	133.6	leukotrine receptorantagonisten	bijkomende behandeling voor patiënten met mild tot matig persistente astma, onvoldoende onder controle gehouden door inhalatiecorticosteroïdentherapie, en bij wie onmiddellijk werkende, kortdurende bèta-2-mimetica "op aanvraag" onvoldoende klinische astmabeheersing bieden.
D07AC13	Mométasone	3.233	1,60%	1,7	9.2	corticoïden met hoge potentie (groep III)	huidaandoeningen
S01CA01	Dexaméthasone et anti-infectieux	3.217	1,60%	1,3	13.3	combinatie van corticoïden en anti-infectiemiddelen	oogaandoeningen

02

CONCLUSIE EN BESPREKING

Uit deze studie blijkt dat 56% van de Belgische jongeren minimaal één geneesmiddel per jaar slikt. Een cijfer dat louter betrekking heeft op voorgeschreven en terugbetaalde geneesmiddelen, het echte aantal jongeren dat geneesmiddelen neemt, ligt dus vast nog hoger.

Uit de statistieken van *Eurostat* blijkt dat in België de grote meerderheid van de jonge consumenten (15-24 jaar) geneesmiddelen op voorschrift neemt. Deze vaststelling wordt bevestigd door onze studie over een leeftijdsgroep die maar zelden bestudeerd wordt: de 12- tot 18-jarigen. Uit die studie blijkt dat 56% van de adolescenten in ons land minimaal één geneesmiddel op voorschrift per jaar neemt.

De eerste reflex zou trouwens niet-medicamenteuze oplossingen moeten zijn, maar aanpassingen van de levenswijze

Het is geen verrassing dat de studie aantoont dat één geneesmiddel er bij onze jonge Belgen met kop en schouders bovenuit steekt: het antibioticum. 30% van de jongeren nam in 2016 gemiddeld 23 dagen antibiotica. Een hoog cijfer dat nog maar eens bewijst dat, ondanks de sensibiliseringscampagnes, het gebruik van antibiotica in ons land nog niet is uitgeroeid.

Andere geneesmiddelen die jongeren (te) veel gebruiken: pijnstillers van het type NSAID's (niet-steroïde ontstekingsremmende middelen zoals *ibuprofen*). Bijna 1 jongere op 5 (19%) kreeg in 2016 een NSAID op voorschrift terugbetaald. Deze geneesmiddelen worden vooral aanbevolen bij bepaalde acute pijn en bij de behandeling van chronische ziektes en ontstekingsziektes zoals reuma. Ze zijn vooral bekend om hun vele, vaak voorkomende en soms gevaarlijke bijwerkingen. Jonge Belgen nemen NSAID's op voorschrift gemiddeld 20 dagen per jaar, maar het werkelijke gebruik ligt vast nog een stuk hoger. Over deze geneesmiddelen wordt iets te luchtig gedaan: ze zijn vrij te verkrijgen en in elke gezinsapotheek vind je wel een verpakking met ontstekingsremmers terug.

Op de derde plaats van de meest geconsumeerde geneesmiddelen door jongeren, staat de groep van de anti-allergische geneesmiddelen (genomen door 9,6% van de adolescenten), gevolgd door de geneesmiddelen tegen astma (7,3%). De inname van deze geneesmiddelen is veeleer stabiel, maar het cijfer blijft hoog.

Schrijven we onze kinderen te veel pillen voor? Zonder individuele diagnose en info over de context van elke adolescent valt dat moeilijk te zeggen. Wel kunnen we ons vragen stellen bij het gemak waarmee naar geneesmiddelen gegrepen wordt. Er zijn maar weinig wetenschappelijke studies gedaan naar de geneesmiddelgewoontes van jongeren. De analyse van de Onafhankelijke Ziekenfondsen bevestigt echter de moderne tendens om de leeftijdsgebonden moeilijkheden die tijdens de adolescentie de kop opsteken (onrust, laag zelfbeeld, angst,...) met geneesmiddelen op te lossen en

de lage tolerantie die we hebben voor dagelijkse pijn (hoofdpijn, spierstijfheid...). Jongeren zijn een patiëntengroep met heel specifieke kenmerken en gedrag (drang naar onafhankelijkheid, nood aan heftige sensaties om de grenzen af te tasten,...) en daar moet rekening mee gehouden worden, vooraleer we aanbevelingen formuleren.

Meer inspanningen moeten geleverd worden om adolescenten en hun ouders bewust te maken van de ongewenste effecten van geneesmiddelen, in het bijzonder van ontstekingsremmers. Omwille van hun potentiële bijwerkingen mogen deze geneesmiddelen namelijk enkel gebruikt worden wanneer de verhouding baten/risico positief wordt ingeschat door de arts. In veel gevallen is een minder giftig geneesmiddel, zoals paracetamol bij koorts, echter voldoende.

Als de pijn zich herhaalt, is het beter om naar de dokter te gaan en te stoppen met zelfmedicatie. Een ernstig symptoom dat blijft aanhouden, moet trouwens altijd door een professional gediagnosticeerd worden. Ook apothekers die een behandeling meegeven aan een adolescent, hebben de verantwoordelijkheid om uitleg te geven over hoe de geneesmiddelen gebruikt moeten worden en wat de eventuele gevaren zijn.

Om jongerenproblemen en de gevolgen ervan (angst, hoofdpijn, stress) aan te pakken, zou de eerste reflex trouwens niet-medicamenteuze oplossingen of aanpassingen van de levenswijze moeten zijn, vooraleer er nog maar aan medicatie gedacht wordt. Meer sporten bijvoorbeeld, de strijd met de schermverslaving aangaan of niet roken om ademhalingsproblemen te vermijden. Er zouden ook meerdere tussenpersonen betrokken kunnen worden bij de promotie van het juiste geneesmiddelengebruik, zoals middelbare scholen of jeugdbewegingen.

Lenniksebaan 788/A - 1070 Anderlecht
T 02 778 92 11 – F 02 778 94 04

Onze studies op www.mloz.be

(©) Onafhankelijke Ziekenfondsen / Brussel, april 2018
(Ondernemingsnummer 411 766 483)

De Landsbond van de Onafhankelijke Ziekenfondsen groepeert :

